

I begynnelsen var Ordet - hva med fortsettelsen?

Af forlagsdirektør Asbjørn Kvalbein, Oslo

Vi lever i en tid da fjernsynet tar barna våre verden rundt – før vi lar dem få lov til at gå over gaten alene.

Er det riktig at barndommen er gått tapt? Medieøkologen Neil Postman påstår det. Da må det store mediekonsumet hos den kommende generasjonen bli et hovedproblem for pedagoger og foreldre.

Har vi fått en ny mennesketype, det audio-visuelle mennesket? Mediefilosofen Marshall McLuhan har hevdet det. Ja, da må det få store konsekvenser for all undervisning.

I det følgende vil vi prøve at vurdere massemedienes virkninger i hverdagen vår, og sette det i relasjon til pedagogiske og teologiske problemstillinger.

Vår elektroniske hverdag

Jeg skal ikke bruke altfor mye tid til å skildre det moderne mediekonsum eller parabol- og videobarnas hverdag. Mange av dere kjenner denne elektroniske hverdagen mye bedre enn jeg. Men jeg har et bestemt inntrykk av at ikke få foreldre og pedagoger er bekymret.

Det er vanlig i USA i dag at barn gjennomsnittlig har bare 8 minutter daglig uforstyrret med sin far og 11 minutter med mor. Det skyldes naturligvis ikke bare medieforbruket, men også bedre kommunikasjoner, generell travelhet og oppløste familieband.

Men at forholdet til foreldrene ikke lenger er så viktig, antyder en undersøkelse foretatt av Michigan State University. De spurte fire- og femåringer:

Hvis du måtte miste enten far eller fjernsynsapparatet, hva kunne du lettest unnvære? En tredjedel sa at de kunne undvære far først.

USA er mediekonsumets hjemland fremfor de fleste andre. Når en ungdom fyller 18 år, har han eller hun sett 18-19.000 timer fjernsyn, femti prosent mer tid enn de har tilbrakt på skolen. For gjennomsnittet har TV lagt beslag på 80 prosent av all fritiden de har hatt. Og da snakker vi om et fjernsyn som ikke først og fremst har den målsetting å fremme ideelle verdier, men som er laget for å tiltrekke seg flest mulig seere for annonsørene. Og vi har enda ikke nevnt noe om radio, video- og lyd-kassetter, CD-plater, videospill og annen forbrukerelektronikk, som også krever tid - og som påvirker.

Tallene om mediekonsum er etter hvert blitt mer nyanserte etter sosiale kriterier. Det viser seg i flere land at jo fattigere familien er, jo høyere forbruk av fjernsyn. Jo mer ressursvakt nærmiljøet er, desto høyere sannsynlighet for at barnet har adgang til sitt eget TV-apparat eller sin egen videomaskin.

Stabiliteten i hjemmet har også direkte innflytelse på barnas medieforbruk. Unge som bor sammen med begge sine egne foreldre, ser mindre på TV enn de som har enslig mor eller far, eller fosterforeldre.

Mange unge i vanskeligheter bruker mediene som en placebo -medisin for å unngå å bli konfrontert med livets virkelige problemer og utfordringer.

Enna har jeg ikke snakket om selve programinnholdet, som jo er tema ellers på dette kurset. De største endringene når det gjelder programinnholdet i fjernsynet, har skjedd de siste årene. Dagens tenåringsforeldre vokste opp i et mediemiljø som lå nærmere deres foreldres miljø enn det deres egne barn møter i dag.

La meg kort peke på det som jeg ser på som en viktig side ved den moralske påvirkningen. Den kommersielle medie- og reklameverdenen gjør det å ofre seg, hengi seg, til noe betydningsløst, eller rett og slett komisk. Moralen er ofte øyeblikkelig behovstilfredsstillelse. Far du lyst på noe, så slå til med en gang.

Noe av det viktigste i en sunn personlighetsutvikling er etter mitt syn det motsatte: Å kunne vente med behovstilfredsstillelsen. Dessuten å trene opp en vilje til å ta på seg ansvar.

Det som er ubehagelig, enten det er utsatt behovstilfredsstillelse eller ansvar, ja, som kanskje kan medføre savn eller smerter, kan lære oss noe.

Flukten fra det ubehagelige ligger til grunn for mye karakterbrist. Psykologer vil også si det er en faktor i mange tilfeller av mental sykdom.

Det audiovisuelle mennesket

Omtrent på den tid NLA ble til for 25 år siden, var en kanadisk forsker og filosof i ferd med å vinne seg et navn over hele verden. Den kontroversielle professoren het Marshall McLuhan, og han var knyttet til universitetet i Toronto i Canada. Hans epokegjørende bok *Understanding Media, the Extension of Man*, kom første gang ut i 1964. Allerede to år før hadde han utgitt boken *The Gutenberg Galaxy*, der han la fram noen av sine idéer. Snart ble hans tanker så utbredt og populære at en begynte å snakke om en McLuhanisme.

Et viktig poeng for McLuhan var at vi etter flere års elektronisk hverdag ser konturene av et nytt menneske, en ny mennesketype, som vi kan kalde Det audiovisuelle mennesket. Det nye mennesket har en ny måte å kommunisere på, en ny måte å leve og forstå, en ny måte å oppføre seg på og involvere seg i tingene. De gamle læring metodene har vist seg å være ukukelige overfor barn som har vokst opp med fjernsynet, mener han.

McLuhan var altså ikke interessert i den nye teknologien, men i den nye type menneske som teknologien hadde skapt: et menneske som berer på en ny måte, og som snakker et nytt språk.

Alle medier er en forlengelse av en menneskelig evne - fysisk eller psykisk, sa McLuhan. Hjulet på bilen er en forlengelse av foden på gasspedalen, elektroniske medier er forlengelser av sentralnervesystemet. Det audiovisuelle mennesket opplever derfor ikke mediene som noe ytre i forhold til seg selv. Det audiovisuelle mennesket kan ikke se på TV uten å bli involvert. Når

sansene har fått smaken på de elektroniske mediene, blir de like avhengige av dem som av å puste. Dette forklarer hvorfor så mange mennesker må ha radio eller fjernsyn på så lenge de er våkne.

Dette fikk for McLuhan to konsekvenser: Innholdet i selve programmene fikk mindre å si. Et større problem ble selve det faktum at fjernsynet er utenom mennesket, men likevel slik at mennesket har en forlenget kropp uten å være helt klar over det. Som han sier: "Når vi har overgitt våre sanser og vårt nervesystem til privat manipulering fra deres side som vil tjene på å overta makten over våre øyne, erer og nervesystem, så har vi i virkeligheten ikke mange rettigheter igjen. Foreldre, for eksempel, har tillatt at deres kropp er blitt forlenget på en mer eller mindre narsissistisk måte: De finner nå at de ikke lenger er i stand til å kommunisere meningsfylt med sine egne barn. Gjennom sine forlengede kropp er de ikke i stand til å uttrykke sin kjærlighet og hengivenhet."

Det andre moralske problemet, sier McLuhan, er at hva som sies på TV, ikke lenger er viktig, men TV selv. Mediet "skaper" mennesket. Med sine utvidete sensoriske egenskaper blir også mennesket annerledes. Og i det vi gjør oss avhengige av teknologiene, blir de servo-mekanismer for oss, ja, de går over til å bli guder og mini-religioner, mener McLuhan.

Etter tre tusen års kulturutvikling har vi nå nådd et sluttstadium, sier han, og det kaller han "en teknologisk simulering av bevissthet", eller skal vi kalle det et elektronisk styrt verdensbilde. Før måtte vi ut i verden for å oppdage den, og det bød på problemer. I dag er problemet mottatt: Å overleve den invasjonen av lyder, synsinntrykk og støy som bombarderer hjemmene våre, og som radikalt endrer ethvert menneskes psykiske struktur.

Hva særpreger det audiovisuelle mennesket?

1. Menneskets begreper om tid og rom er blitt nye. Alt skjer samtidig. Å forstå tingene i en slags tids- og avstandslinje blir det slutt med. Fra nå av ser jeg alt i en mosaikk av en rekke samtidige inntrykk. Jeg bringes til stedet der det skjer. Jeg finner da at det blir umulig å leve uten en verdenssamvittighet og en følelse av ansvar for alt som skjer. Vi har fått den globale landsby. Men når inntrykkene blir for sterke, vil mennesket bli splittet. Resultatet er likegyldighet, tretthet og endog en følelse av være plaget.

2. Det audiovisuelle mennesket har et nytt keringsmønster. Som den blinde lærer av berøring, slik lærer den audiovisuelle av dybde-involvering. Han eller hun forstår ved direkte kontakt, ikke ved abstrakt representasjon. Han er innstilt på den direkte sammenhengen mellom bilder, følelser og lyder som gjør en intellektuell forklaring overflødig. Han tenker spontant i bilder og lyd.

Dette sa ikke McLuhanistene bare negativt: Akkurat som det primitive mennesket var dypt involvert i naturen, slik gjenvinner det audiovisuelle mennesket sin dybdeinvolvering og sin deltakelse med sansene.

3. Den tredje side ved det audiovisuelle mennesket er en overutviklet sanseappetitt. Han trenger stimulans av sansene for å begynne å tenke, kjøpe, arbeide, kommunisere, be... Tidens populære sang og musikk er generelt mer innrettet på sansene enn på intellektuelle og åndelige opplevelser. Og når ett sett av sanser blir overstimulert, må nødvendigvis andre bli understimulert. Abstrakt overlegning, fotmell tenkning og språklige presisjon må ge etter for mer spontane og kreativt uttrykksmåter. Lyd, rytmer og farger blir met spennende enn ord og logisk tenkning.

Vurderinger

McLuhans teorier er naturligvis ikke bevist. Det er også meget betegnende at de har oppstått på det amerikanske kontinentet, med det store engelskspråklige medietilbudet, ikke minst på fjernsyns- og filmsiden.

Men McLuhan har tatt fatt i viktige poenger. Og den massive mediepåvirkningen har endret mye i vårt verdensbilde, våre prioriteringer og kanskje også vår måte å oppfatte verden på.

Men det er mange å ends motsetninger i tiden hvis vi vil ha et sant bilde av hva den moderne virkelighet krever av barna og de unge:

På den ene side kræves i dag et ekstremt presist og objektivt språk for å styre datateknikken og alt som den skal brukes til. Elevene må stave, organisere, presisere, ta initiativ. De må beherske et allmennkulturelt begrepsapparat før de kan kategorisere, klassifisere, abstrahere. De må bli skikkelige bok-lærde. Mange viser seg åbså å bli uhyre dyktige, med en frapperende innsikt og et grep på mukighetene som ligger langt foran den eldre generasjon.

På den andre siden har vi det audiovisuelle språket som de unge tidlig blir

Fortrolig med. Det kommuniserer helst opplevelser, følelser og engasjement. Generasjonsskillet går kanskje allet klarest mellom dem som er vokst opp med TV, og dem som ikke er det.

Neil Postmans mediekritikk

Ut fra den amerikanske fjernsynsvirkeligheten er medieøkologen Neil Postman fra New York kritisk til hva bildemediene gjør med oss på lang sikt. I sin bok *Vi morer oss til døde* skriver han at fjernsynet overfører meninger hovedsakelig ved hjelp av synsinntrykk. Det vil si at fjernsynet gir oss en samtale i bilder, ikke i ord.

Det vil nødvendigvis forme og endog begrense selve indholdet. Man kan ikke framføre politisk filosofi i fjernsynet. "Formen motarbeider innholdet. Kosmetikken fortrenger ideologien som det felt en politikor forventes å ha det fulle herredømme over." Richard Nixon påstod at han tapte et valg fordi sminkepersonalet saboterte ham!

Etter hvert som det trykte ords innflytelse avtar, må innholdet i politikk,

religion, utdanning og alt annet som har med offentlige sammenhenger å gjøre, forandre seg og omformes i den retning som egner sig best for fjernsynet.

- Da jeg som ung leste Bibelen, skriver Postman, fant jeg tilløp til den tanke at spesielle medier legger forholdene til rette for spesielle slags innhold og derfor kan overta hele styringen av en kultur. Jeg tenker da særlig på de ti bud. Det andre bud hetter (ikke rekkefølgen i 2 Mosebok:

bildeforbudet) forbyr israelittene å lage konkrete bilder av noe som helst. Jødernes Gud skulle eksistere i Ordet og gjennom Ordet, en tidligere ukjent tanke, som krevde den aller høyeste form for abstrakt tenkegang, hevder Postman.

Han påstår videre at når en kultur beveger seg fra det muntlige till det skriftlige, og videre til det trykte, og så endelig til det fjernsynsoverførte, forflytter dens forestilling om sannhet seg med det.

Nye medier forandrer tenkningen, og de gjør det ved å oppmuntre til en bestemt bruk av tidsevnene, fortsetter han.

- Ingen større abstraksjoner som sannhet, kjærlighet eller løgn kan inngå i bildenes ordbok. Det er to helt forskjellige prosesser å vise fram og snakke om. Bilder må gjenkjennes. Ord må forstås. Bildet framstiller verden som et objekt. Språket framstiller verden som en ide. Bildet har tvunget tanke og resonnement i bakgrunnen, og i visse tilfeller utslettes det helt. Fjernsynet kan ikke videreføre og forsterke skriftkulturen. Fjernsynet er et angrep på skriftkulturen.

Underholdning er den overordnede ideologi som styrer alt som skjer. I fjernsynet, påstår Postman. Et bilde av et menneske som tenker, er forvirrende og kjedelig på fjernsyn. Fjernsyn krever at det som vises, er forestilling, show. Et godt fjernsynsprogram tar alltid sikte på å oppnå applaus, ikke ettertanke.

Buktaling, dans og mimikk gjør seg ikke så godt i radio! På samme måte vil vedvarende og komplisert tale ikke gjøre seg godt på fjernsyn.

Fjernsynet gir en ny definisjon av sannheten: Det som avgjør om et utsagn er sant, er om den som fremfører det, ser troverdig ud!

Om kristen forkynnelse i fjernsynet sier Postman:

Den fullkomne fjernsynspreken er teatralisk, følelsesladet og på forunderlig vis trøstende. Fjernsynet er på sitt fineste når enhver substans tones ned. Religion fremstilles som alt annet i fjernsynet - som underholdning. Det er ingen ritualer, ingen dogmer, ingen tradisjoner, ingen teologi. I disse showcene er predikanten toppen. Gud får finne seg i å spille annenfiolin.

Et nærbilde av et ansikt i fjernsynet gjør avgudsdyrkelsen til en stadig risiko. Fjernsynet er tross alt en form for utskåret bilde som er mye mer forllkkende enn gullkalven!

Vurderinger av Postman

På en måte pløyer Postman dypere enn McLuhan i sin kritikk av fjernsynskulturen. Selv føler jeg den også mer treffsikker.

Men en del observasjoner kan tyde på at den negative innflytelsen fra bildene ikke er så betydelig som Postman vil ha det til, i hvert fall ikke i vår norske virkelighet.

I skolen ser vi tendenser til at ordet blir sterkere. I den praktisk pedagogiske tenkningen i dag enn for noen år siden - og dette har jeg direkte fra direktøren for lærebokavdelingen i Gyldendal. Det investeres mer i lærebøker. Tendensen er at de blir mer ordrike. Tekstene har fått en sterkere posisjon i forhold til bildene. Det skyldes ikke bare at en vil gjøre bøkene billigere ved å spare på farger og illustrasjoner, men også en klar pedagogisk tenkning: Ord og begreper, det mediefilosofene kaller en lineær tenkemåte i stedet for en mosaikk-preget, må oppvurderes. I dag kan det skje at en gjengir bibeltekster i lesebøker for grunnskolen. En er mye mer opptatt av bibelkunnskap også i litteraturkunnskapen.

En rask observasjon fra underholdningsverdenen kan vi også ta med:

Kunstarter preget av bevegelse, dans, sang, musikk og kreativ koreografi står sterkt i fjernsyn og scenekunst. Men fortsatt har mennesket med de spennende, humoristiske og utfordrende ordene en uhyre sterk tiltrekningskraft i elektromediene. Og i underholdningsprogrammer merker en at ingen ting vekker latter og applaus som leken med ordene, den overraskende bruken av språket.

En observasjon fra politikken: NRKs valgprogrammer i år har til dels vært preget av logikk, resonnement og presisjon - mer enn av underholdning, image og fleip. Journalistene søker skarpsindig å avsløre den retorikken som spiller på uklarhet og udefinerte følelser. Er det et forsøk på å gjøre Postmans påstander til skamme?

De skriftlige mediene er ikke på defensiven. Forlagene opplever gode tider. Omsetningen av bøker er enorm, både gjennom bokhandler, bokklubber og kiosker. Barn er ivrige lånerne på bibliotekene. Ukeblader og aviser står samlet sett meget sterkt i konkurransen med de nyere mediene.

Men la oss igjen snu litt på problemstillingen og vurdere.

Den audiovisuelle eleven

De unges holdninger til mediene har endret seg. I min egen skoletid (før TV ble innført) var det klappsalver og begeistring når læreren annonserte at han ville vise film i neste time. Men det gikk ikke lang tid før film eller video ble sett på som en anledning til å koble av. Og da verden ble preget av de store studentopptøyene i 1968, vendte en del av de unges vrede seg også mot massemediene og deres makt.

Computer-styrt læring bl en tid sett på som tidens læsning. Men mer og mer har en sett at de audiovisuelle mediene ikke kan erstatte læreren. De bør brukes som en variasjon, for å fremme interpersonale relasjoner i læringsgruppen, til å stimulere diskusjon, hjelpe elevene til å uttrykke seg bedre, oppmuntre til videre studier og kreativitet i klassen.

Men det er interessant å prøve å følge opp noen av tankemodellene fra McLuhan og Postman:

Den audiovisuelle kulturen legger vekt på involvering, mens den skrevne ords kultur legger vekt på avstand og intellektuell refleksjon.

Det audiovisuelle mennesket blir først grepet av lyden, deretter av ordene. Først involvering, deretter refleksjon.

Det er sagt - unyansert og overdrevet:

- * Vesten unnfanget ordet
- * Østen fødte bildet
- * Afrikas barn er lyden

Kanskje er det ikke bare massemediene som har åpnet for en dreining i retning av det audiovisuelle mennesket? Afrikansk kultur har i noen grad seiret over europeisk. Afrikaneren er preget av induksjon og intuisjon, europeeren av deduksjon og analyse. Afrikaneren har sans for symbolikk, billedlighet og rytme, med en usedvanlig sans for fellesskap og solidaritet. Europeeren er preget av diskursiv overlegning, objektiv og begrepsmessig analyse, som på en måte setter en skjerm mellom mennesket og verden utenfor.

Kanskje kan den syntesen vi aner i dag, ha noe positivt ved seg?

Teologiske aspekter ved ord og kommunikasjon

I begynnelsen var Ordet, intonerer Johannesevangeliet. Ordet var i opprinnelsen hos Gud.

Det tenkes på en person, Kristus. Men det er nok også henspillinger til ordet, språket som Guds kommunikasjonsmiddel. Språket konstituerer Guds bildet i oss. Det gjør oss anderledes enn dyrene. Og i sammenhengen i Johannesevangeliet settes Ordet i forbindelse med livet og lyset, vitnesbyrdet og troen, ja, ordet som det herlige fra Gud som er blitt senket ned i denne verdens begrensethet.

Hele jorden hadde samme ord, sies det om verden i sin urtilstand. Babels tårn ble bygd av en opprørsk menneskehet. Babel er tegnet på hovmod mot Gud, den store enhetens maktarroganse og selvtillfredshet overfor Skaperen. Babel-beretningens språkforvirring og vingeklipping av kommunikasjonen er Guds dom over det menneskelige hovmod-oppørret.

Det finnes flere tusen ulike verbalspråk. Ingen av dem kan sies å være primitive. Men de er tilpasset de kulturene de skal tjene. Og de utvikler seg i takt med hvordan samfunnet tar opp i seg nye begreper og kategorier. Språket er noe enestaende, merkelig, og når du tenker på det: Det peker på en overnaturlig Gud bak det hele.

Pinsedagen representerer språk-underet, høreunderet: Den Hellige Ånd bryter språkbarrierene, gjenløser språket og gir en forsmak på den himmelske verdens virkelighet: Språkforvirringen skal en dag opphøre.

Jeg har antydnet at vi kan lære noe av skjelningen mellom det audiovisuelle mennesket og det lineære, begrepspregete mennesket. Det er forskjell på Afrika og Europa. Kan vi sette dette inn i et bibelsk perspektiv?

Den bibelske tanken om inkarnasjonen (at Gud i og med Jesus Kristus ble et menneske av kjøtt og Blod) gir egentlig grønt lys for engasjement og involvering. Bibelen ber oss involvere oss i alt godt som hører livet til. Bibelen kan skildre følelser. Den har realistiske skildringer av alle sider av menneskelivet, ja, den berører også et overraskende stort spekter av fagområder, fra militærliv og sjømannskap til botanikk og retorikk. Bibelen oppmuntrer til å smake på alt menneskelig, alt i skaperverket. All sannhet er Guds sannhet.

Men like mye ber den oss ta avstand, være annerledes. Gud vil ha et folk for seg selv. For verden er både skapt av Gud, og den ligger i det onde. Det å kunne skjelne mellom godt og ondt betinger en viss avstand fra det en skal vurdere. Involvering peker i retning av å tilfredsstille det audiovisuelle mennesket. Men skal vi vurdere kritisk, må vi ha avstand og tenke lineært, diskursivt.

Bibelen er da med sin store spennvidde i rettforstand ikke-europeisk, mer internasjonal, ja, med stor forståelse for det audiovisuelle mennesket, om det fins noe slikt, og samtidig med stor åpning for den diskursive drøfting.

Dagens audiovisuelle menneske er kanskje mer åpent for det som preges av happenin enn det som preges av systematikk, mer åpent for profeten enn presten, mer spent for det originale vitnet enn for den ordinære læreren. Men alle disse åpenbaringsbærerne står sterkt i Bibelen. Derfor er Bøkenes Bok i god forstand tverrkulturell og tidsaktuell.

Åpenbaringen fra Gud appellerer til alle menneskets sanser. Jesus kommuniserer særlig gjennom hørsel og syn. Men den tvilende Tomas ble ikke avvist da han ønsket å berøre. Og Jesu hender og berøring, at han lot seg betjene av både fotvask og salving viser hans allsidighet.

Fortellingsformen er sterk i Bibelen, ja, svært dominerende. Jesus er enestående i kommunikasjons-verdenen med sin spesielle bruk av liknelser. Fortellingen appellerer til at vi danner oss våre egne bilder. Prekmentekstene som prestene taler over i kirkene, er stort sett beretninger om hva Jesus sa og gjorde. Bibelen er grovt sett en historiebok, spekket med historier.

Uttordringer til den allmenndannende skolen

Dagens skoleelever er svært forskjellige. Noen har fred med seg selv og sine omgivelser, og har tatt til seg gode impulser fra en rekke medier, både de skiftlige og de elektroniske. De er i stand til å omgås medieflommen med sunt måtehold.

Andre er preget av at tankene er fylt av sterke indtrykk og konflikter. For noen representerer et overforbruk av medier en flukt fra vanskene de opplever tett innpå seg.

Flukten inn i den audiovisuelle fantasiverden kan være

et substitutt, et narkotikum på grunn av manglende voksenkontakt,

en reaksjon på en skole som blir for fragmentarisk, steril positivistisk og fremmedgjort.

I første tilfelle kan vi kanskje snakke om medieskadde elever, eller slike som nytter elektromediene som en Plu-in Drug-Narkotika med stikkontakt. Den spesialpedagogiske oppfølging slike elever trenger, er et stort tema. Her må skolen sette inn med både kurative og preventive virkemidler.

Slik jeg oppfatter det, er den norske skolen i dag. I forhold til for få år siden - mindre preget av angst for at en i for liten grad kommer mediesamfunnet i møte. Jeg merker i stedet tendenser til en mer selvkritisk holdning.

En er redd selve ord-stoffet og den verbale kulturarven blir presentert med for lite engasjement, for lite grundig og utfordrende. Dette tror jeg er en sunn og riktig selvkritikk.

I fjor ble Nordahl Rolfsen og hans 100 år gamle lesebok feiret. Johan Nordahl Brun Rolfsen sa alt i 1906 at lærerne har stolt for mye på læreboken, og læreboken har stolt på lærerne, og ingen av dem har vært til å stole på. Begge har underkjent at disse tusener av barn.. anskuer vitenskapens resultater gjennom det samme middel hvormed de voksne anskuer kunsten: gjennom fantasien.

Kanskje vi i en positivistisk tradisjon har vært så livredd for følelser, verdier og moralisme at vi har fått altfor mye knusktørt lærebokstoff preget av det tekniske, korrekte, stikkordsmessige, usammenhengende - ja den nøytrale, livløse rapport-boken?

I dag ser det ut til at lærebokforfatterne med større frimodighet kan ta i brukfottellingsformen, presentere visjoner og nytte analogien, metaforen og symbolbildene.

Vi trenger lærestoff som har nerve og spenst, som har humor og liv, kjøtt og blod, holdninger og visjoner. Lærebokforfattere og skolens hverdagsliitere, stappfulle av viten og pedagogiske modeller, må ha glad og overbevisning, ønske om å formidle holdninger og entusiasme.

Mediesamfunnets bildekultur bør møtes av en ikke-fiktiv litteratur, preget av skjønnlitterær form. Vi trenger bøker med sjel, som gir en rikdom av assosiasjoner. Lærestoffet i skolen må nærme fantasi og nysgjerrighet og skape grunnlag for vekst.

Bøkene må ta utgangspunkt i barnas verden. I stedet har vi tatt for mye utgangspunkt i de voksnes abstrakte kunnskapsverdun.

Skolen må ikke etterape mediene, må ikke la seg blende av det såkalte audiovisuelle mennesket. Skolen vil tape om en vil konkurrere med mediene

deres egne premisser. Skolen må rendyrke sin egenart som en ordets skole, et sted der den personlige kommunikasjonen mellom lærer og elev og mellom elever innbyrdes finner et fristed i forhold til all elektronikken.

Slik kan skolen også bli en fruktbar oase og kanskje formidle helbredende motkrefter til det medieskadde barnet. Og en kan forebyggende gi barna sans for de indre bildene, som egentlig er mye mer spennende og utviklende enn de elektroniske bildene.

Det skrevne og talte ord har mye større betydning enn parabolen, kanal velgeren og harddisken til sammen. Denne verdimeslige overbevisningen om du vil: dette moralske aksiomet bør enhver pedagog ha gjort til sit eget.

Dermed må også den bevisste pedagog styre unna rasjonaliseringens og differensieringens store fristelse: Å plante elevene bak hver sin dataskjerm til å “konversere” med hver sin skreddersydde læringsprogram, og så bare lykkes til. Skolens dataskjermer må ikke øke den fremmedgjøringen som mange barn opplever i hjem preget av mediemetning og kontaktmangel.

Lyd og bilde alene kan ikke tjene som et kjøretøy for mening. Vi hører ikke et språk hvis vi ikke kan tenke aktivt igjennom det mens vi ser eller lytter.

Gjelder dette også et audiovisuelt språk? Ja, hvis lyd og bilde i det hele skal kalles språk. I undervisning og opplæring kan vi bare bruke et slikt audiovisuelt språk som kan gi rom for aktiv ettertanke og eventuell krise distanse, ja, mest mulig et språk som innebærer øyekontakt og personlig bekræftelse. En slik aktivitet er en helt avgjørende del av menneskets modningsprosess.

Nordahl Rolfsen ville hente stoffet fra den verden som barnets tanker kretser om, eller som det ubevisst søker til, og gi dette stoffet en form som inntil de minste detaljer var gjennomsiiktig. Denne gjennomsiiktighet oppnår en ikke bare med bilder, nei, kanskje bare i liten grad ved hjelp av bilder. Ordet, det billedskapende ordet, kan være vel så effektivt.

Nordahl Rolfsen sier også: “Leseboken har ifølge hele sin natur det privilegium at den på alle felter har til fotbundsfaller selve grunnelementene i barnets vesen: fantasi og følelse.”

Utfordringen er: Gjør skolen til en motkultur, ikke i forhold til hjemmet,

men i forhold til mediene som narkotikum. Kommer lærebøkene våre og en engasjert muntlig ord-undervisning til å bli det siste sunne i en syk medieverden?

Utfordringer til kristen undervisning og forkynnelse

Kristendommen er en ordets religion. I gammel jødisk-kristen tradisjon tales det om å gjemme ord i sitt hjerte, for mennesket lever av hvert ord som går ut av Guds munn.

Når det i Bibelen er tale om de virkelig betydelige forfallstider, kan det sies slik: Herrens ord var dyrt i de dager, og av syner var det lite.

Job kan tale om det tragiske som skjer når ”ordene er blitt borte for dem”. I motsetning til dette sier han: “For en kraft det er i rettsindige ord!”

Salmisten tiltaler Gud og sier: “Når dine ord åpner seg, gir de lys.” “Summen av ditt ord er sannhet.”

Det nye testamente understreker hvor viktig det er at du “nærrer deg ved den gode læres ord”. Om enden gode underviser sies at han ”på rett måte utdeler sannhetens ord”. Og de som lærer galt om

Gud, - derss ord vil spre seg som daukjøtt. Lukas talte med positivt fortegn om Ordets tjenere og en Ordets tjeneste.

Men så møter denne virkeligheten det audivisuelle mennesket, den lyd og bildedominerte kulturen. Kreves i mediesamfunnet en ny type trosliv, en ny katekese, en ny type kristendom?

Jeg vil mene at det talte og det skrevne ord – midt i mediekultur og videotider – stadig er den korteste veien mellom mennesker. Og det muntlige og det skrevne ordet er uerstattelig. Det er bærer av ro og vitalitet. Alle slags tanker og alle slags følelser kan finne uttrykk i de rette ord. Bildene kan skildre noe ytre. Bare ordene kan være bærere av de viktige indre sannhetene og de transcendentale sannhetene om Gud. Bildet og lyden kan skape basale følelser og skildre estetikk. Men bare ordene kan gi uttrykk for sannheten, skjønnheten og godheten samtidig og i dybdeperspektiv. Ord er ikke dørde hvis de springer fram av levende hjerter.

Jeg hevder selvsagt ikke at meninger uttrykt i ord er noe automatisk eller objektivt. Hva vi legger i ordene, også de kristne begrepene, er frukt av en subjektiv og dermed varierende opplevelse og opplæring. Derfor må vi ikke tro at uttrykksmåten vår har noen mening for tilhøreren bare fordi han eller hun har en teknisk kompetanse til å ta imot den.

Men bibelspråket, det såkalte kana'ans språk er ikike så fremmed for folk som mange vil ha det til. Ord som synd og soning, hor og frelse, bønnehørelse og håp finnes ikke sjelden endog på tabloidavisenes forsider.

Bildet sojm medium har sine fortrinn. Musikken og estetikken er skaperverdier, og det er rikelig plass for dem også i kristendomsopplæringens sammenheng. Alle medier og svært mange kommunikasjonsformer kan tas i bruk når vi vil si noe om Gud eller illustrere etiske problemstillinger.

Bildet respekterer tilhøreren frihet. Vi kan legge i dem det vi vil. Ord og setninger har mye mer pressise og begrensede betydninger. Bilder og lyd kan med sine følelsesskapende evern åpne for kontakt og videre kommunikasjon. Men bare ordet kan være bærer av de virkelig viktige og grunnleggende sannhetene, inklusive Ordet fra Guds munn.

Vær forsiktig med å blande sammen audiovisuell aktivitet med virkelig kommunikasjon. Sann kommunikasjon foregår når mening er gått fra hjerte til hjerte, når usikkerheten er eliminert og vi er trygge på at vi har forstått.

Poesien taler sterkt til det audiovisuelle mennesket. En av nøklene til å kunne tale til det moderne mennesket er å ha et litt poetisk verdenbilde. Jo da, også Bibelens rike poesi og billedverden I ord er uuttømmelige kilder for kristendomslereren.

Fotellingen som kommunikasjon har jeg allerede nevnt og oppvurdert.

Både den liberale teologis avmytologisering og de kalde, positivistiske vitenskapsidealene har altfor længe mistenkeliggjort fortefortellingen, også i kristendomsopplæringen.

Faren med å bruke de audiovisuelle teknikkene, er å hengi seg til ren hjernevask, tankekontroll, propaganda, manipulering. Reklamefolk prøver som regel ikke å oppøve den kritiske sansen hos sitt publikum. Hvis de gjorde det, ville de oppmuntre til en mulig motstand mot produktet sitt.

Den som er pedagog og underviser, må avvise en slik manipulerende bruk av det audiovisuelle språket. Han eller hun vil lære seg å gjennomskue den kommersialistisk pregete verdipåvirkningen.

Konklusjon

Menneskets sans for ord, behov for ord, følelse for språk er noe Gud-gitt. Det kan ikke erstattes av noe annet. De elektroniske mediene som primært bærer til oss musikk og bilder, kan berike oss, om de ikke får dominere sansene våre, og når de settes i et rett perspektiv. Men ordet – også i mediene tar vare på vår menneskelige frihet og verdighet.

Overfor den mangfoldige og dominerende elektronikk-kulturen kan vi gjerne la bruken bli styrt av to Bibel-ord:

”Jeg har lov til alt, men jeg skal ikke la noe ta makten over meg.”

”La ikke den nåværende verden prege dere, men bli forvandlet ved at deres sinn blir fornyet...”

Denne artikkel var bragt på KPIs hjemmeside: www.kpi.dk